

راجع بقلعه جمهور و نودوز ارسباران

در شماره اخیر نشریه بررسیهای تاریخی شرح مفصلی راجع بقلعه جمهور نزدیک کلبر و واقع بابک خرم دین و قلعه نودوز یا نودوز اهر ارسباران درج شده بود که علاوه از نقل مندرجات تواریخ گذشته و تشریح وضعیت فعلی آثار باقیمانده و مطالبی در کمال دقت بچاپ رسیده بود. چون اینجانب تاریخ و جغرافیای ناحیه ای آن منطقه را تألیف نموده ام بیشتر علاقمند میباشم. علیهذا این مختصر را در حاشیه مقاله مربوطه بعرض خوانندگان محترم میرساند.

در اینکه محل و مرکز بابک خرم دین قهرمان معروف ملی که بیست سال تمام در مقابل بزرگترین قدرتهای جهانگیر زمان مبارزه و مقاومت نموده، ارسباران (قره داغ یا قراجه داغ) و ارتفاعات شمالشرقی آن بوده تردیدی نیست و این قولیست که جملگی برآند ولی چون غالب منطقه ارسباران کوهستانی و آثار قلاع بزرگ و کوچک در گوشه و کنار آن دیده میشود باین جهت تخصیص و تعلق قطعی قلعه جمهور بابک خرم دین، کما اینکه در مقاله مزبور نیز اشاره شده از حدود ظن و قیاس خارج نیست و قلعه مزبور که قرنهاست در این محل برقرار و از راه کلبر بخوبی پیداست، در هشت سال پیش مورد بازدید تیمسار سپهبد جهانبانی واقع و مشاهدات خودشانرا در کتاب مرزهای ایران و شوروی که همان اوقات بچاپ رسیده مرقوم داشته اند

پرو مشكاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

و حتی راجع بکشف و تعیین شهر یا قلعه بذیا بدین که در تواریخ بمسکن بابك موسوم شده و مورد علاقه و اشاره مرحوم مینورسکی مستشرق معروف بوده به بنده مراجعه فرمودند که چون بدون دلیل و مدرک مثبت و تعیین محل بخصوصی خالی از بی احتیاطی نبود اینجانب نیز نظریه و نوشته مرحوم نادر میرزا آراسته مورخ تاریخ و جغرافیای تبریز را که حتماً محقق توانائی بوده و کوههای هشته سر و آن ناحیه از ارسباران را محل و مرکز بابك حدس زده تا یید مینماید مضافاً بر اینکه جنگهای قدیم که اسلحه طرفین منحصر بنیزه و شمشیر و منتهی تیر و کمان بوده فاصله مبارزین از تن بتن تا صد متر بیشتر نبوده و حتی در شرح جنگهای بابك و قوای خلیفه برضا اشاره بمکالمه و صحبت طرفین از سنگر بسنگر شده و چون عملیات بابك با اصطلاح امروز جنگ و گریز و پارتیزانی و غالباً در حال حرکت و تغییر محل و اختفای خود بوده بعید نیست در این قلاع نیز نبوده باشد .

فاما قلعه نودوز یا نقدوز در سه فرسخی اهر که حمداله مستوفی سیاح معروف قزوینی هم در تاریخ خود اسم برده بواسطه عبور رودخانه اهر از آنجا و اینکه بخلاف قلعه جمهور که خارج از راه و معبر میباشد در سر راه مشکین شهر و اهر واقع شده اگر چه عظمت قلعه جمهور را نداشته فعلاً نیز اثری بیش باقی نیست، لیکن از نظر حفظ معبر و آبادی خالی از اهمیت نبوده است .

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جواب نامه

در بررسی‌هایی که تابستان سال ۱۳۴۵ در کلیبر اهر و اطراف آن بعمل آمد چندین قلعه مورد بررسی قرار گرفت، این قلاع عبارتند از: قلعه بیکان - قلعه دختر - قلعه یافت و قلعه جمهور که در اطراف کلیبر و عموماً بفاصله دو تا سه فرسنگ از یکدیگر قرار گرفته‌اند. قلعه جمهور بمناسبت موقعیت خود مهمترین قلعه این منطقه است. طبق شواهد تاریخی و جغرافیائی و محلی واقوال نویسنده‌گان متقدم تسازی و یارسی و آثاری که طی مدتی حفاری از قلعه جمهور از قبیل سفالینه‌های قرن سوم هجری بدست آمد اینطور نتیجه گرفته شد که:

قلعه جمهور یکی از پایگاه‌های اصلی بابک خرم دین و دژ بند میباشد.
ولی آنچه مسلم است در منطقه قراجه داغ تنها پایگاه بابک و یاران او که نهضت عظیمی را بر ضد خلفای عباسی بمدت ۲۰ سال هدایت میکرده تنها قلعه جمهور نبوده است، بلکه در منطقه نفوذ او که از سوی جنوب باردبیل و از مشرق بدریای خزر و از شمال بدشت مغان و کرانه ارس و از مغرب بجلفاست تمام قلاع را شامل میشده است، زیرا اگر قبول داشته باشیم که قراجه داغ منطقه بی چون و چرای نفوذ بابک است ناگزیر بایستی بپذیریم که کلیه این قلاع نیز از بابک و یاران او بوده است.

معتقد نیستیم جنبشی را که بابک ایجاد کرد و دستگاه خلفای عباسی را را بلرزه انداخت مانند دزدان و راهزنان کوه بکوه جنگیده و جای مکانی (۴)

پرو مشكاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نداشته باشد. چنانچه بیشتر مورخان متقدم که شرح احوال اورانگاشته‌اند میگویند: «در مبداء خروج قلعه‌های بامتانت عمارت کرد و هر لشکری که بجنک اورفت منهزم باز آمد».

مرحوم استاد سعید نفیسی در کتاب خود تحت عنوان بابک دلاور آذر بایجانی «بذرا در جنوب ارس نزدیک هشتادسر (میان نواحی هوراند و کلیبر و گرما دوز آورده است، در ص ۲۰۴ همین کتاب از قول یعقوبی میگوید: «... یزید المهلبی حکمران اهر مقدار زمینی را که از تبریز تا البند بود بر وادبن المثنی الازدی تخصیص داد... موضع اخیر که باقامتگاه بابک معروف شده است در نزدیکی کوه هشتادسر و در برآمدگی شرقی قراجه داغ بوده». و برای بنده که مدتی در آن قلعه بته تحقیق مشغول بوده یقیناً محل اصلی بابک خرم دین بوده است. و اما در مورد قلعه نودوز و یا بقول صاحب نزهة القلوب (نودز) و یا (نودژ) چند عکسی از قلعه نودوز را تقدیم مینماید: از نظر ساختمان و مصالح، این بنا قابل مقایسه بناهای قرون اخیر نمیباشد. این قلعه از دو برج استوانه‌ای و از سنگهای تراشیده با هلاط ساروج که وسیله یک دیواره بهم ارتباط دارد ساخته شده و بنا بفرم، قدمت آن بدوره قبل از اسلام میرسد. در زمان مغول بر روی آن تأسیساتی از گل خام ساخته شده و ضمن بررسی که در آن بعمل آمد سفالینه‌هایی از ایندوره در سطح آن جمع‌آوری گردید در مقاله گذشته در حاشیه آن مقاله دو برج استوانه‌ای قلعه جمهور را که احتمالاً ملهم از همین دو برج قلعه نودوز میباشد مقایسه شده است.